

Antikçağda Ordu bölgesindeki madencilik faaliyetleri

Harun Oy¹

¹ Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Ordu, Türkiye.

ÖZET

Ordu'nun iç kısımlarında, özellikle Mesudiye çevresindeki yerleşmelerde belirlenen madeni alet ve cürüflar MÖ 3. binyıldan itibaren bölgedeki toplulukların madencilikle uğraştıklarına işaret etmektedir. Bölgede çok geniş alanlarda bulunan bakır, kurşun, çinko, gümüş, demir ve altın yatakları sebebiyle madencilik faaliyetleri bakımından bölgenin 5000 yıllık bir geçmişe sahip olduğu değerlendirilmektedir. Ordu ilinde en azından İlk Tunç Çağından beridir madeni buluntulara rastlanmaktadır. Bölgedeki Demir Çağı (MÖ 1. binyıl) yerleşimlerinde yoğun maden cürüflarının varlığı, antik kaynakların Homeros'tan başlayarak bölgedeki madenlerden söz ediyor olması, MÖ 6. yüzyıldan itibaren antik kaynaklarda demirden ve Khalip'lerden söz edilmesi, Roma, Bizans ve Orta Çağ'dan günümüze kadar bölgede var olan madenler hakkında devamlı bilgiler bulunması, günümüzde de bu zengin madenlerin işlenmeye devam edilmesi Ordu çevresindeki güçlü madencilik faaliyetlerinin tarihsel kökenlerinin çok eskiye gittiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ordu bölgesinde Kabadüz ilçesindeki Haramiköy ve Akgüney mahalleleri ile merkeze bağlı olan Gümüşköy çevresinde yapmış olduğumuz incelemelerde erken dönemlere gitmesi muhtemel madencilik faaliyetlerine işaret eden ocak ve galeriler bulunmaktadır. Ocaklarda iptidai yöntemlerle madencilik yapıldığı ocakların durumundan anlaşılmaktadır. Yöre halkı da zaten madenci topluluklardan oluşmakta ve geçimlerini bu şekilde sağlamaktadırlar. Antik çağlarda bölgede yaşayan toplumların böyle sarp bir coğrafyaya yerleşmesi için madenlerin varlığı etkili olmuş olmalıdır. Ordu'nun iç kısımlarındaki dağlık bölgelerde çıkarılan madenlerin Tokat ve Sivas bölgelerine gönderilmekte olduğu, Karadeniz sahillerine yakın olan madenlerin ise Koryora (Ordu) üzerinden ihraç edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

ANAHTAR KELİMELE

Ordu, Khalib, demir, Tibaren, bakır, madencilik

Mining activities in the Ordu region in antiquity

ABSTRACT

The metal tools and slags found in the settlements in the interior of Ordu Province, especially around Mesudiye, indicate that the communities in the region have been engaged in mining since the 3rd millennium BC. Due to the copper, lead, zinc, silver, iron, and gold deposits found in very large areas in the region, it is considered that the region has a history of 5000 years in terms of mining activities. Mineral finds have been found in Ordu province at least since the Early Bronze Age. The presence of dense mineral slags in the Iron Age (1st millennium BC) settlements in the region, the fact that ancient sources mention the mines in the region starting from Homer, the mention of iron and Khalips in ancient sources from the 6th century BC, the continuous information about the mines in the region from the Roman, Byzantine and Middle Ages to the present day, and the fact that these rich mines continue to be processed today are linked to the historical origins of the strong mining activities around Ordu. During the investigations we conducted in Haramiköy and Akgüney neighborhoods of Kabadüz district and Gümüşköy in the centre of Ordu region, there are quarries and galleries indicating mining activities that probably date back to very old times. It is understood from the condition of the quarries that mining was carried out with primitive methods. The local people are already composed of mining communities and provide their livelihood in this way. The presence of mines must have been effective for the societies living in the region in ancient times to settle in such a mountainous geography. The minerals mined in the mountainous regions in the interior of Ordu

province were sent to Tokat and Sivas regions, while the minerals close to the Black Sea coast were exported via Kotyora (Ordu).

KEYWORDS

Ordu, Khalib, Iron, Tibaren, copper, mining

Giriş

Madenlerin keşfi ve kullanılması medeniyetin ilerlemesinde çok önemli bir etken olmuştur. Zengin maden yataklarına sahip olan Anadolu'da insanların erken dönemlerden itibaren madenleri tanıdığı ve işlediği görülür. Anadolu'nun bu zengin madenleri binlerce yıl öncesinden keşfedilerek kullanılmaya başlanmıştır. Arkeolojik kazısı yapılan pek çok merkezde ortaya çıkarılan çeşitli metal eser, alet ve buluntular bu zenginliği göstermektedir (De Jesus ve Dardeniz, 2015, s. 235-250). Diyarbakır-Çayönü, Batman-Hallan Çemi yerleşimindeki ve Aksaray-Aşıklı höyükteki bakırdan objeler (MÖ 8000) Anadolu'da madencilik ne kadar eskiye gittiğini gösteren önemli örneklerdir (Yalçın, 2016, s. 4-7). Ayrıca Anadolu'nun maden zenginliği çevre kültür ve toplumların dikkatini buraya çekmiş ve gerek ticari gerekse bölgesel ilişkilerde önemli bir rol oynamıştır.

Kalkolitik dönem maden kullanımı, özellikle bakır kullanımının yaygınlaşmaya başladığı ve madencilikte büyük gelişmelerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde bakırın kullanımının arttığı bir süreç yaşanır. İlk Tunç Çağı tarihlenen Alacahöyük (Koşay, 1937, s. 534-542) ve Troia (Treister, 1996, s. 197-234; Korfmann, 1997, s. 1-72; Sazcı ve Treister, 2006, s. 209-218) eserleri ise madencilikte çok büyük ilerlemenin yaşanmış olduğunu gösteren önemli örnekler sunmaktadır (Oy, 2017, s. 12-20). Madencilik değiş-tokuşta büyük önem taşıdığı, Orta Anadolu'da yer alan ticari merkezlerde bakır ile yün veya gümüş ile yün değişiminin Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda oldukça yoğun yaşandığı anlaşılmaktadır (Koçak vd., 2021, s. 718-719).

Karadeniz bölgesi zengin maden yataklarına sahip olup erken dönemlerden itibaren bu yatakların işlendiği görülmektedir. Çorum bölgesinde Derekutuğun'da günümüzden 6500 yıl önce galeriler açılarak nabit bakır çıkarıldığı tespit edilmiştir (Yalçın ve İpek, 2012, s. 46-48; Yalçın vd., 2018, s. 573-596). Alacahöyük mezarlarında ortaya çıkarılan altın, gümüş, bronz ve çeşitli madenlerden yapılmış eşyalar da bölgede madenin MÖ 3. binyılda kullanıldığını göstermektedir (Yalçın, 2004, s. 221; Çınaroğlu, 2018, s. 1-14). Hitit metinlerinde maden işleyicileri ve madeni eşyalar hakkında çok zengin ve çeşitli bilgiler bulunmaktadır (Savaş, 2006, s. 68-90). Bu metinlerde altın, gümüş, bakır, bronz, demir gibi çok çeşitli metallere yapılmış olan alet ve eşyadan söz edilmektedir (Alp, 2000, s. 74-108). Çoğu bronz olan çeşitli madeni aletler, bıçaklar, oraklar, keskiner ve baltalar ise metal endüstrisinin ulaştığı seviyeyi göstermesi bakımından önemli malzemelerdir (Alp, 2000, s. 47). Hitit hakimiyet sahası Karadeniz bölgesi ve Ordu yöresindeki madenlerden çokta uzak olmayan bir bölgede yer almaktadır. Hititler Karadeniz bölgesindeki çok geniş alanlarda var olan zengin maden yataklarından yararlanmış olmalıydılar. Hititlerden sonraki dönemde (MÖ 1. binyıl) genel olarak madencilik teknolojisindeki gelişmelerle beraber daha dayanıklı olan demirin kullanımının yaygınlaştığı görülmektedir.

Anadolu madenciliğinde ise Karadeniz bölgesi önemli bir konuma sahiptir. Madencilik tarihi bakımından değerlendirildiğinde yeraltı madenciliğine dair tespitler Ordu'nun yakın çevresindeki illerden Tokat-Erbaa ve Sivas-Koyulhisar, Kurşunlu köyünde yapılmıştır. Tokat-Erbaa bölgesindeki Kozlu-Gümüşlük çevresinde MÖ 4. binyıla ait bakır üretimi yapılan bir maden ocağı tespit edilmiştir (Kaptan, 1980, s. 151). Tokat-Kozlu'da 1973 yılında yabancı ekiplerin yapmış olduğu çalışmalarda MÖ 2800 yıllarına tarihlenen (İlk Tunç Çağı-İTÇ I) eski bakır madenciliğine ait buluntular belirlenmiştir (Giles ve Kuijpers, 1974, s. 823-825). Yine Tokat bölgesindeki Almus ilçesi Bakımlı köyünde bakır cevherinden arta kalan cüruf depoları tespit edilmiştir. Bu cüruf lar İTÇ'a (MÖ 3000-2000) tarihlenmektedir (Kaptan, 1980, s. 151-158). Merzifon-Bakırçay vadisindeki Büklüce köyü civarında MÖ 1800'lü yıllara tarihlenen cüruf lar bulunmuştur. Sivas-

Koyulhisar'da Kurşunlu köyü civarında yer alan eski yeraltı madenleri MÖ 1. binyıla tarihlenmektedir. Amasya-Gümüşhacıköy ilçesindeki yüzbinlerce tonluk cüruf artıkları MÖ 1. binyılın ikinci yarısına tarihlenir (Kaptan, 1990, s. 175-184). Ordu'nun komşusu olan Giresun ilinde de antikçağ madenciliğine dair çok sayıda eski maden yatağı bulunmaktadır. Giresun ili Espiye ilçesi Çımaklı mahallesinde eski bir bakır madeninde tespit edilen cevher hazırlama teknesinin C14 analizleri MÖ 500 yıllarına tarihlenmiştir (Kartalkanat, 2007, s. 35-38).

Ordu İli Maden Yatakları

Jeolojik olarak volkanik kayaların bulunduğu Ordu ilinde metalik madenlerden bakır, kurşun, çinko, altın, gümüş ve manganez bulunmaktadır.

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) tarafından yapılan çalışmalarda Ordu topraklarında çok sayıda ve çeşitli miktarlarda maden zuhuru ve yatakları tespit edilmiştir. Ordu ayrıca bu madenlere ait kurulu işletmeler bakımından da önemli bir varlığı barındırmaktadır. Bu maden sahaları il genelinde çok geniş alanlara yayılım göstermektedir. Öyle ki MTA Ordu ili maden haritasında çok sayıda ve geniş alanlarda maden sahalarını görmek mümkündür (MTA, Ordu İli Maden ve Enerji Kaynakları, 2010).

Ordu'nun Fatsa ilçesindeki Altıntepe sahasında zengin altın cevherleşmesi bulunmaktadır. Ayrıca Ulubey-Akoluk ve Sayaca sahaslarında altın rezervleri vardır. Ulubey-Akoluk sahasında altın haricinde gümüş, çinko, kurşun, antimon, manganez ve bakır madenleri yer alır (Aslaner ve Ottemann, 1972, s. 77-80). Fatsa-Zavi Köyü civarında (Tüysüz, 1992, s. 141-146) bakır, Gölköy-Şihman'da bakır, kurşun, çinko rezervleri, Gölköy-Çetilli'de kurşun, çinko, bakır yatağı, Kumru-Gümüşdere sahasında çinko, kurşun ve bakır mevcuttur. Ordu Merkez-Yündalan Yaylasında tespit edilen demir cevherleşmesi için % 40-59 tenörlü 750.000 ton rezerv öngörülmektedir. Fatsa-Akkaya'da kükürt, Ünye-Hatıpli, Kavaklar ve Tavkutlu'da bentonit yatağı, Ünye-Fatsa-Keşküy, Emineli, Ahizetli bentonit yatakları, Mesudiye-Çavdar bentonit sahası, Ulubey-Akoluk ve Sayaca sahasında ise kaolen rezervleri mevcuttur. Aybastı-Gölköy ilçeleri arasında ise kömür ve linyit oluşumları bulunmaktadır (MTA, Ordu İli Maden ve Enerji Kaynakları, 2010).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde aktif olan maden sahalarının % 40'ı Ordu'da bulunmaktadır. Ordu'da 55 aktif maden üretim bölgesinden 13 farklı maden çıkarılmaktadır. Türkiye'de üretilen bazaltın %8'i ve bentonitin % 50'si Ordu'da üretilmektedir. Bölgede yapılan çalışmalar sonucunda 40 adet metalik maden ve 13 adet endüstriyel hammadde yatak ve zuhuru tespit edilmiştir (Doka, 2023). Bölgedeki madenlerden bakır, kurşun, çinko Gölköy çevresinde, gümüş Çaybaşı çevresinde, manganez ve kaolin Ulubey çevresinde, demir ise Ünye çevresinde bulunmaktadır (Ordu Ticaret Borsası, 2020).

Ordu, Ulubey-Akoluk altın ve gümüş yatağı, Fatsa-Altıntepe altın ve gümüş yatağı, Kabadüz Bakacak, Andıroğlu bakır, kurşun, çinko (altın-gümüş) yatağı bulunmakta olup Ordu ilindeki belirtilen bu madenlerin yanı sıra gümüş üretimi açısından da önemlidir (Coşkun, 2021, s. 66). Kabadüz ilçesi Akgüney mahallesinde bakır, çinko, kurşun yatakları vardır (Ünal ve Gökçe, 2007, s. 158-175; Ünal vd., 2009, s. 375-387; Çakır ve Gökçe, 2018, s. 131-140). Bu zengin yataklar günümüzde bir firma tarafından işletilmektedir ve maden sahası aktif olarak üretim yapmaktadır.

Kabadüz civarı çok sayıda kurşun, çinko ve bakır yatağına sahip olup bölgedeki önemli cevher üretim merkezlerinden birisidir. Kabadüz çevresinde çok sayıda cevher damarı tespit edilmiştir. Bu cevher damarlarının çoğunluğu küçük ölçekli kapasiteleri sebebiyle işletilmemektedir. Kabadüz ilçesindeki Çokdam, Atköprü, Akgüney, Haramiköy, Demiroluk, Haydarlı, Kuşyuvası, Yepelek ve Boruklu çevrelerinde ekonomik değeri yüksek farklı cevher damarları bulunmaktadır (Demir, 2010, s. 63-80; Demir vd., 2015, s. 82-96). Kabadüz yöresi, bakır, kurşun ve çinko üretimi yapılan önemli maden sahalarından biridir. Yöredeki cevher damarlarının bir kısmı eski devirlerde ilkel yöntemlerle işletilip terk edilmiş, bir kısmı da günümüzde işletilmeye devam edilmektedir. Bunun dışında, günümüz şartlarında ekonomik olmadığı için henüz işletmeye başlanmamış çok sayıda cevher damarı da bulunmaktadır (Demir, 2010, s. 1). Kabadüz çevresindeki madencilik

faaliyetleri çok eskilere uzanmaktadır. Cumhuriyet öncesi döneme ait pek çok galerinin bulunduğu sahada madencilik çalışmaları 1960'lı yıllardan itibaren ivme kazanarak artmıştır (Demir, 2010, s. 63).

Kabadüz ilçesindeki Haramiköy ve Akgüney civarında eski dönemlere ait çok sayıda maden galerisi bulunmaktadır (Görsel 1-2). Haramiköy, Ordu'nun Kabadüz İlçesine bağlı yaklaşık 1000 metre rakımda yerleşik bir dağ köyüdür. Şehir merkezine 32 km, Çambaşı Yaylasına 25 km uzaklıktadır. Haramiköy'ün 1 km kuzeyinde Kabadüz-Yokuşdibi asfalt yolunun kıyısındaki Mezikırıği eski maden galerisi de bölge için önemlidir. Galerinin girişi fazla geniş değildir fakat içeriye gidildikçe galeri genişlemekte ve ileriye doğru uzanmaktadır. İncelemeler sonucunda galerinin uzun süre işletilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Görsel 1 Haramiköy, Mezikırıği eski maden galerisi

Görsel 2 Haramiköy, Mezikırıği eski maden galerisi

Kabadüz ilçesine bağlı Akgüney mahallesinde bölgede aktif olarak çalışan bir maden işletmesi tarafından kurulan tesiste cevher ayrıştırma işlemi yapılmaktadır. Akgüney'deki maden işletmesinin bir kısmı Akgüney arazisinde, bir kısmı da Haramiköy sınırında kalmaktadır. Maden işletmesi ve ocaklar Akgüney ve Haramiköy sınırları içerindedir. Mezikırıği eski maden galerisi ile modern madencilik işletmesi arasında yaklaşık 1.5-2 km mesafe vardır. İşletilen sahanın doğu-güneydoğusunda Mezikırıği eski maden galerisi yer almaktadır. Bu bölgede eski ve yeni maden sahaları iç içe yer almakta ve antik çağlarda da bu bölgedeki zengin madenlerin işletilmiş olabileceğini göstermektedir.

Ordu, Altınordu ilçesine bağlı Gümüşköy Mahallesi Ordu merkeze 28 km uzaklıktadır. Mahalle adı üzerinde eski dönemlere ait madenleriyle bilinmektedir. Gümüşköy'deki Cürüflük denilen mevkiye yapmış olduğumuz incelemelerde ormanların içerisinde geniş bir alanda (3000 m²) gümüş, bakır, kurşun, çinko gibi maden cürüflerinden oluşan çok büyük miktarda maden atıkları bulunmaktadır (Görsel 3). Bölgede ocaklardan ve galerilerden çıkarılan maden cevheri bu alanda

ayrıştırılmış olmalıdır. Çok geniş bir alanda cürufklar var olup bütün bölge madenlerle kaplıdır. Orman yolu üzerinde dahi maden atıkları ve cürufklar görülebilmektedir. Ormanlardan toplanan odunlarla yakılarak cevher ayrıştırma işlemi gerçekleştirilmiştir. Hemen aynı bölgede maden galerileri de bulunmaktadır. Gümüşköy muhtarı çok geniş galerilerin var olduğunu ve bunların bir kısmının sularla dolmuş olduğunu ifade etmiştir. Yöredeki madenler Ermeni ve Rumlardan kalma eski madenler olarak bilinmektedir fakat daha eski olması kuvvetle muhtemeldir. Yine edinilen bilgilere göre eskiden bu madenlerde kullanılması amacıyla yöre halkı katırlarla ve eşeklerle belirli bir ücret karşılığı odun taşıdıkları anlatılmaktadır.

Gümüşköy'deki Cürufluk bölgesi ve atıkların olduğu alan Melet Irmağına bakması, modern karayolunun bu bölgede Melet Irmağını takip etmesi, eski maden alanlarının da Melet Irmağı ile bağlantılı olup ulaşım ve nakliye açısından Melet vadisinin kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir (Görsel 4). Cürufluk'ta maden galerilerinden cevherin çıkarılmasının yanı sıra çıkarılan cevherin işlenmesi de aynı alanda yapılmış olması sebebiyle önemlidir. Melet Irmağı üzerinde yer alan Kurul Kalesi de bu maden sahalarından çok uzak olmayan stratejik bir noktada konumlanmıştır.

Görsel 3 Gümüşköy, Cürufluk.

Görsel 4 Gümüşköy, Cürufluk'tan Melet Vadisi ve karayolu.

Gümüşköy-Akgüney-Haramiköy hattında Melet Irmağının yukarısında kalan bütün bölge maden sahası olarak değerlendirilmelidir. Bu bölgedeki köylerde yaşayan vatandaşlar madencilikle uğraşmışlar ve madenlerde çalışmışlardır. Akgüney'deki modern maden tesisinde de yine çevre köylerin insanları çalışmaktadır. Bu bölge madencilik geleneği olan bir bölge olup madencilik geleneği kuşaklar öncesine dayanmaktadır. Nitekim bu bölgede antik ve yeni maden ocakları beraber bulunmakta ve bu bölgede yoğunlaşmaktadır.

Yündalan Yaylası demir madeni açısından önemli bir rezerv barındırmaktadır. Kabadüz ilçesi sınırlarında yer alan Çambaşı Yaylası civarındaki, bir kısmı Giresun ili sınırları içerisinde yer alan Yündalan mevkiinde önemli bir demir madeni mevcuttur. Çambaşı ve çevresi Ordu ilindeki önemli demir yataklarını barındırmaktadır (Saraç ve Van, 2005, s. 41-43). Bu bölge genel itibarıyla önemli demir yataklarına sahip olup Ordu-Giresun sınırında kalan bölgede çok sayıda maden

yatakları vardır. Yündalan Yaylası Ordu-Giresun sınırında 3.5 milyon km² alanı kapsamaktadır. Tapu kayıtlarında Kabadüz'e bağlı ve Musakırık Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu yayladan Gümüşköy ve Haramiköy arasındaki mesafe yaklaşık 20-25 km'dir. Bu bölgeler genel olarak maden sahalarından oluşmaktadır. Yakın mesafedeler düşünüldüğünde bölgenin genelini tamamen madenlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Yündalan bölgesinden güneye doğru hareketle Kelkit vadisine ulaşılmaktadır. Yündalan Yaylası Ordu ve Karadeniz'e yaklaşık 40 km uzaklıktadır. Aynı şekilde güneyde yer alan Kelkit vadisine de 40 km uzaklıktadır. Her iki bölgeye de aynı uzaklıkta ve tam ortada bir noktada konumlanmıştır.

MTA tarafından Ordu, Ünye ve Çatalpınar ilçelerinde gümüş arama faaliyetleri için izin belgeleri verilmiştir (Coşkun, 2021, s. 36). Ordu genelinde kayıtlara geçmeyen veya işletilmeye açılmayan çok sayıda maden yatağı olduğunu da değerlendirmek gerekmektedir.

Antikçağda Ordu Bölgesindeki Madencilik Faaliyetleri

Ordu ilinin iç kesimlerinde yer alan Mesudiye çevresindeki Son Kalkolitik Çağ (MÖ 4000), İTÇ I (MÖ 3300-2900) ve Demir Çağı (MÖ 1. binyıl) yerleşimlerinde tespit edilmiş olan maden cürufları bu dönemlerde bölge yerleşmelerinin madencilikle uğraştıklarına işaret etmektedir. Çukurçayır Höyüğünde Son Kalkolitik Çağ (SKÇ), İTÇ I (MÖ 3300-2900) ve Demir Çağı seramiklerinin yanı sıra çok sayıda maden cürufu belirlenmiştir. Araştırmacılar tarafından bu yerleşim için mevsimsel kullanımı olan bir madenci yerleşimi olabileceği şeklinde değerlendirilmektedir (Akçay vd., 2022, s. 180). Göllüyazı ve Körük Tepesinde tespit edilen maden cürufları bölgedeki madencilik aktivitelerine ışık tutmaktadır (Özsait, 1992, s. 357-376; Oy, 2021, s. 6). Yazıtarla Höyüğünde de İTÇ ve Demir Çağı seramiklerinin yanı sıra maden cürufları belirlenmiştir. Tepetarla yerleşiminde de SKÇ, İTÇ ve Demir Çağı seramikleri ile bakır cürufları tespit edilmiştir. Ayrıca Tepetarla yerleşiminde tespit edilen bazalttan yapılmış çok sayıda öğütme taşlarının madencilik faaliyetlerinde maden zenginleştirme amacıyla kullanılmış olduğu değerlendirilmektedir. Fırışlık yerleşiminde de çok sayıda cüruf tespit edilmiş olup bunlar bölgedeki zengin maden yataklarıyla ilişkilendirilmektedir. Mesudiye çevresindeki höyük ve yerleşmelerde maden cüruflarının tespit edilmiş olması nedeniyle bölge yerleşmelerinin madenci ve hayvancı topluluklarca iskan edildiği ve bölgenin zengin maden yatakları sebebiyle bu yerleşmelerdeki maden cüruflarının çokluğu MÖ 3. binyılda (İTÇ) bölgenin önemli bir madencilik faaliyetine sahip olduğuna işaret ettiği şeklinde değerlendirilmiştir (Akçay vd., 2020, s. 179-184; Akçay vd., 2022, s. 179-192). Ayrıca Mesudiye çevresindeki höyük tipi yerleşmelerin madencilik ve hayvancılık temelli bir ekonomiye sahip oldukları değerlendirilmektedir (Akçay vd., 2022, s. 187). Ordu'da tespit edilen İTÇ yerleşmelerinde çanak çömleğin yanı sıra çeşitli madeni alet ve cürufların tespit edilmiş olması erken dönemlerden itibaren bölgedeki madencilik faaliyetlerini göstermesi bakımından önemlidir (Karaduman, 2015, s. 25-35; Oy, 2021, s. 5-6). Bölgenin bu zengin madenleri içerisinde bakır, gümüş ve demir yatakları önem arz etmektedir. Bu zengin madenlerin varlığı bölgede yaşayan eskiçağ toplumlarının da dikkatini çekmiş ve onlar tarafından işlenmiştir (Oy, 2021, s. 6).

Bölgenin zengin maden yatakları antik çağdan beri bilinmektedir. Antik kaynaklarda bölgenin maden zenginliği vurgulanmaktadır. Antik çağlarda altın, gümüş, bakır, kalay, kurşun, demir ve civa gibi elementler bilinmekteydi (Coşkun, 2021, s. 1). Bunlardan demirin gerçek anlamda kullanımı ise MÖ 1. binyıl ve sonrasında gerçekleşmiştir (Fidan, 2016, s. 50). Antik bakır ve gümüş madenleri, Ordu ve Giresun bölgesinde olduğu kadar Karadeniz bölgesinde geniş bir alanda var olup çok sayıda bakır, gümüş ve arsenik cevheri işletmesinin kalıntıları bölgede bulunmaktadır. Madencilik bölge ekonomisinde antik çağlardan beridir her zaman hayati bir öneme sahip olmuştur (Barjamovic, 2011, s. 78-79).

Karadeniz bölgesi maden zenginliği ile dikkat çeken bir bölgedir. Öyle ki bu durum eskiçağ toplumlarından söz eden farklı kaynaklar tarafından vurgulanmıştır. Bu madenlerin bölgede yaşayan toplumlar tarafından yoğun bir şekilde işlendiği bilgisi verilmiştir. Çeşitli metin ve efsaneler bunu destekler niteliktedir. Arganoutlar efsanesinde Greklerin altın postu aramak için

Karadeniz'e doğru sefer yapmalarını konu alan efsanesi yine maden ve metalle ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Bu efsane bile madencilikle Karadeniz bölgesinin ilişkisine vurgu yapmaktadır (Apollonius Rhodius, The Argonautica).

Ordu ili eskiçağda bölgede yaşayan yerli halklardan olan Tibaren'lerin yurdudur (Herodotos III, 94, VII, 78; Ksenophon V. 5. 3; Arslan, 2005, s. 125; Arslan, 2007, s. 33). Melet Irmağı'nın (Melanthios) Tibaren'lerin ve Mossinek'lerin topraklarını ayırdığı ifade edilmektedir (Hamilton, 1842, s. 267). Bölgede yaşayan Khalib'ler ise demir madenini işlemeleriyle ünlenmişlerdir. Bu toplum demir madeni ile birlikte söz edilmektedir ve demirden elde edilen çeliğe de ismini vermiştir (latince chalybe). Yaşadıkları bölge ise Ünye ve Ordu civarıdır (Bryer ve Winfield, 1985, s. 3; Texier, 2002, s. 206).

Aiskhylos (MÖ 6.-5. yy), "...Sol tarafta demir işçileri, Khalybe'ler yaşar ve onlara karşı dikkatli olmalısınız, çünkü onlar vahşidir ve yabancılar tarafından yaklaşılmamalıdır..." demektedir (Aiskhylos, Prometheus Desmotes, 710-720). MÖ 6. yy'da antik çağ dünyası Khalib'lerden demir işleyenler olarak söz etmektedir. Antik kaynaklarda Khalib'lerin demiri işlediklerine vurgu yapılmıştır ve demir ile özdeşleşmişlerdir. Diğer metallerin işlenmesinden veya başka meziyetlerinden söz edilmeyip demiri işlemelerindeki ustalık ve zanaatkârlıkları vurgulanmıştır.

Ksenophon (MÖ 5.-4. yy) Anabasis'te, "Yunanlılar gerek dost gerek düşman Mossynoik'lerin ülkesinde sekiz gün yürüdüktan sonra, Khalyb'ler ülkesine vardılar. Fazla kalabalık bir halk olmayan Khalyb'ler, Mossynoik'lerin boyunduruğu altında yaşıyor, özellikle demir işçiliğiyle geçiniyorlardı. Oradan Tibaren'lerin ülkesine vardılar." diyerek Khalib'lerin demir işçiliğindeki meziyetlerine vurgu yapılmaktadır (Ksenophon, V, V, 1).

Rodoslu Apollonios Argonautika adlı eserinde (MÖ 3. yy) Amazonlardan sonra Khalib'lerin yaşadığını ve onların demiri işlemekle uğraştıklarından söz etmektedir. Khalib'lerden sonra ise Tibaren'lerin yaşadıklarından söz edilmektedir. Bu ifadeler Terme'den sonraki toprakları işaret etmektedir ve buralar coğrafi olarak Ünye ve Ordu'yu anlatmaktadır (Apollonius Rhodius, Argonautica II, 360-406; Plinius, Naturalis Historiae VI, 4. 4). Özellikle Khalib'lerin demir madenini çıkarmalarına vurgu yapılmaktadır.

Strabon (MÖ 64-MS 24) Khalib'lerden ve onların ülkelerinden söz ederken "...Karada madenler vardır, daha eski devirlerde gümüş madenleri de olduğu halde, bugün sadece demir madeni kalmıştır....." diyerek kendi zamanından önce bölgedeki bazı madenlerin tükenmiş olduğu bilgisini vermektedir (Strabon, XII. 3. 19).

Yine Strabon Khalibler'den söz ederken "...Bu bölgede kıyı olağanüstü dardır, zira orman ve madenlerle dolu olan dağlar bunun hemen üstündedir ve kıyının çoğu işlenmiştir. Böylece, madencilere hayatlarını kazanabilmeleri için madenler ve denizle meşgul olanların da geçimlerini sağlayabilmeleri için balıkçılık, özellikle palamut ve yunus avı kalır..." diyerek bölgenin coğrafyasından söz etmektedir. Kıyı bölgelerde yaşayanların denizle, iç bölgelerdeki ormanlarla kaplı olan dağlarda ise madencilerin yaşadığı ve geçimlerini bu şekilde sağladıkları anlaşılmaktadır (Strabon, XII. 3. 19).

Daha geç döneme ait olan antik kaynaklarda da Khalib'lerden söz edilirken demir madeni ile olan bağlantıları vurgulanmıştır. Ammianus Marcellinus (MS 4. yy) "...demiri ilk kesip işleyen Khalyblerdir..." diyerek bu durumu vurgulamaktadır (Ammianus Marcellinus, XXII, 8, 21).

Antik kaynakların yanı sıra çeşitli buluntularda Ordu ilindeki madencilikle ilgili bilgiler vermektedir. Ordu yakınlarındaki bir mağarada bulunduğu belirtilen ve yurtdışında bir müzede yer alan döküm tekniğinde yapılmış olan çeşitli baltalar bulunmaktadır (Przeworski, 1935, s. 390-414). Bu baltaların kayıtlarda Ordu yakınlarındaki bir mağaradan bulunduğu şekilde kayıt edilmesi belki de bölgedeki maden yatakları veya madencilikle bağlantı kurulması amacıyla. Gerçekten Ordu civarından geldiyse bu baltalar ve yapım tekniği açısından bölgedeki madencilik faaliyetleri ve üretim tekniği açısından oldukça önemlidir (Oy, 2021, s. 9). Bu durumda ilerleyen zamanlarda başka buluntuların da bölgede tespiti mümkün olacaktır. Ordu'nun iç kısımlarında yer alan

bölgeler ve özellikle Mesudiye çevresinde çok sayıda madeni buluntu zenginliği ve çeşitliliği bölgedeki madencilik faaliyetleri ve üretimi hakkında fikir vermesi bakımından önemlidir (Karaduman, 2015, s. 25-35).

Yabancı gezgin ve seyyahlarda Karadeniz bölgesinin maden zenginliğine vurgu yapmaktadır. 19. yüzyılda bölgeye gelen Charles Texier, Ünye'nin Khalib'lerin yurdu olduğunu söylemekte ve yörenin halen demir madenleriyle meşhur olduğunu ve halkın demircilikle uğraştıklarını ifade etmektedir (Texier, 2002, s. 206).

Bölgede üretilen madenlerin bir kısmı limanlar vasıtasıyla ihraç edilmiş olmalıdır. Pontos bölgesinde Grek kolonizasyonu ile kurulan pek çok liman kenti deniz yoluyla ticaret açısından bölgenin hammadde kaynaklarını ihraç etmektedir. Bölgeden giden mallar içerisinde önemli bir bölümünü bakır, demir gibi çeşitli madenler oluşturmaktadır. Bölgedeki zengin maden yataklarından çıkarılan çeşitli madenler engebeli coğrafya göz önüne alındığında limanlar üzerinden ihracı daha uygun olacaktır. Paryadres dağlarının (Canik) varlığı iç bölgelerdeki kara ulaşımının zorluğu gibi sebepler limanların kullanımını zaruri kılmaktadır.

Muhtemelen Khalip'lere ait bölgedeki madenlerden elde edilen demir ve çelik Kotyora'daki (Ordu) limandan ihraç edilmektedir (Magie, 1950, s. 184). Melet Irmağı vadisi ile kıyıya ulaşan ürünlerin ve bölgesinin ihracatında Kotyora bu açıdan önemlidir. Çünkü bölgedeki ihraç ürünlerinin başında demir ve çelik gelmektedir. Bakır ve gümüş ile diğer madenlerin çıkarıldığı bölgede bunların ihraç edilmesi için Kotyora limanı kullanılmış olmalıdır (Oy, 2021, s. 21).

Fatsa çevresi ise iç bölgelerle bağlantısını Bolaman çayı üzerinden sağlamaktadır. C. Texier gibi bazı seyyahlar Fatsa'nın Tokat-Niksar ile bağlantıyı sağlaması nedeniyle Niksar'ın iskelesi konumunda olduğunu değerlendirmektedir (Hamilton, 1842, s. 270). Fatsa çevresindeki işletilen madenlerin Bolaman ırmağı vasıtasıyla nakledilmiş olması muhtemeldir.

Ayrıca Orta ve Doğu Karadeniz'de Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait çok sayıda maden yatağı ve işletmesi de tespit edilmiştir. Ordu ve çevresindeki madenler Osmanlı döneminde de yoğun bir şekilde işletilmiş ve büyük bir gelir getirmiştir (Saylan, 2009, s. 167-182). Osmanlı döneminde Gököy çevresindeki köylerde gümüş, bakır ve kurşun, Ordu merkeze bağlı köylerde ve Ünye'de demir, Ordu merkez ve Perşembe köylerinde manganez, Aybastı'da kurşun, Perşembe'de kömür çıkarılmaktadır. Çambaşı yaylasında ise demir çıkarılmaktadır. Özellikle Gököy'e (Hapsamana) bağlı çok sayıda köyde yoğun bir madencilik faaliyeti dikkati çekmektedir (Saylan, 2009, s. 170-173).

Gököy (Hapsamana) çevresi de madencilikle uğraşmış önemli bir ilçedir. Bu ilçe iç bölgede yer almakta olup il merkezinin 63 km kadar güneyinde yer alır. İç bölgelerin madencilik faaliyetleri genel olarak Tokat ve Sivas bölgeleri ile bağlantılı olarak değerlendirilmelidir.

Mesudiye çevresindeki Herközü köyü Maden mahallesindeki eski maden galerilerinin (18. yy) antik çağlarda da işletilmiş olması muhtemeldir. Maden mahallesinde yer alan maden ocaklarında açılan galeriler ve cüruf atıkları yoğun bir faaliyet gerçekleştirilmiş olduğunu göstermektedir (Karaduman, 2015, s. 179-181).

Osmanlı döneminde Mesudiye ilçesinde çıkarılan bakır madenlerinin Tokat tarafında pazarlandığı görülmektedir (Ekinci, 2013, s. 253). Mesudiye ilçesi Karadeniz sahiline uzak olup Ordu'nun dağlık ve yüksek iç bölgelerinde üretilen madenlerin ulaşım açısından daha kolay olan Tokat ve Sivas bölgelerinde değerlendirilmesi en doğalıdır. Ayrıca Mesudiye çevresi Melet ırmağının yukarı havzasında yer aldığından ulaşım, ticaret ve jeopolitik açıdan bağlantılı olarak en avantajlı bölge olan Tokat ve Sivas tercih edilmiştir. Antik çağlarda da bu durum nispeten bu şekilde olmuş olmalıydı. Bu bölgeler açısından Melet ırmağı ulaşım olarak bölgenin iç kısımlarla bağlantısını sağlayan en önemli ulaşım güzergahını oluşturmaktadır (Şenol, 2022, s. 259). Melet ırmağını kontrol eden konumuyla önemli bir işleve sahip olan Kurul Kalesi (Şenyurt ve Akçay, 2021, s. 47-72) belki de buradaki madenlerin güvenliği ve kontrolünü sağlama ve ticari işleri yürütme noktasında önemli bir konumda yer almaktadır.

Kurul Kalesi kazılarında ortaya çıkarılan yüzlerce silah, ok ucu, cirit, mızrak, kılıç, balta gibi madeni silahlar Roma ile Mithradates VI arasındaki savaşlar nedeniyle madeni silahlara ve madene olan talebi artırmış olmalıdır (Şenyurt ve Zoroğlu, 2018, s. 181-196; Şenyurt vd., 2023, s. 86-113). Yine Fatsa-Cıngırtkayası kazılarında çok sayıda bronz eşya, demir çivi ve kurşun ağırlıklar, askeri silah ve eşyalar ile kurşun sapan taneleri gibi çok sayıda metal eşyanın çıkması bölgedeki zengin maden yataklarıyla ilişkili görülmelidir (Erol ve Yıldırım, 2018, s. 114-133).

Ordu çevresindeki Helenistik dönem kalelerinde çok sayıda madeni alet, silah ve eşyanın ele geçmesi, askeri öneme sahip olan Kurul Kalesi ve Cıngırtkayası'nın ihtiyacı olan metali elde etmesi için Ordu ve Fatsa çevresindeki zengin maden yataklarından yararlanmış olabileceğini akla getirmektedir. Özellikle Roma ile olan mücadelede metal ihtiyacının en yakın ve güvenilir olan madenlerden temin edilmesi hem ekonomik hem de güvenlik açısından düşünülmüş olmalıdır.

Karadeniz bölgesinin maden yataklarının zenginliği yanı sıra, madencilerin ihtiyacı olan odun bakımından bölgenin zengin orman varlığı madencilik açısından çok büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu nedenle antik çağ madenciliği içerisinde Karadeniz bölgesi ormanları bölge madenciliği açısından önemli bir konumdadır.

Sonuç

Ordu'nun iç kısımlarında, özellikle Mesudiye çevresindeki yerleşmelerde belirlenen madeni alet ve cüruflar MÖ 3. binyıldan itibaren bölgedeki toplulukların madencilikle uğraştıklarına işaret etmektedir. Bölgede çok geniş alanlarda bulunan bakır, kurşun, çinko, gümüş, demir ve altın yatakları sebebiyle madencilik faaliyetleri bakımından bölgenin 5000 yıllık bir geçmişe sahip olduğu değerlendirilmelidir. Ordu'da en azından İlk Tunç Çağı'ndan beridir madeni buluntulara rastlanmaktadır. Bölgedeki Demir Çağı (MÖ 1. binyıl) yerleşimlerinde yoğun maden cüruflarının varlığı, antik kaynakların Homeros'tan başlayarak bölgedeki madenlerden söz ediyor olması, MÖ 6. yy. dan itibaren antik kaynaklarda demirden ve Khalip'lerden söz edilmesi, Roma, Bizans ve Orta Çağ'dan günümüze kadar bölgede var olan madenler hakkında devamlı bilgiler bulunması, günümüzde de bu zengin madenlerin işlenmeye devam edilmesi Ordu çevresindeki güçlü madencilik faaliyetlerinin tarihsel kökenlerinin çok eskiye gitmesiyle bağlantılıdır.

Ordu bölgesinde Kabadüz ilçesi Haramiköy ve Akgüney mahalleleri, merkez Gümüşköy çevresinde yapmış olduğumuz incelemelerde çok eskilere gitmesi muhtemel madencilik faaliyetlerine işaret eden ocak veya galeriler tespit edilmiştir. Ocaklarda iptidai yöntemlerle madencilik yapıldığı ocakların durumundan anlaşılmaktadır. Yöre halkı da zaten madenci topluluklardan oluşmakta ve geçimlerini bu şekilde sağlamaktadırlar. Şu an bu köylerin çevresi fındık bahçeleri ve ormanlarla kaplıdır. Antik çağlarda toplumların böyle sarp bir coğrafyaya yerleşmesinde madenlerin varlığı etkili olmuş olmalıdır.

Madencilik açısından Gümüşköy'deki ocaklarda çıkarılan madenler aynı bölgede cevherden ayrıştırılarak değerlendirilmiştir. Cüruflarından bölgede çok büyük ve uzun süreli bir madencilik yapıldığı anlaşılmaktadır. Kabadüz ve çevresindeki Akgüney, Harami ve Gümüşköy bölgeleri engebeli ve dağlık olup bu bölgeler Melet Irmağı vadisiyle ilişkilidir. Yörede yaşayan halkın büyük bir kısmı madenlerde çalışmış olduğundan civardaki köyleri madenci köyleri olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Çünkü Mesudiye ve Akkuş ilçelerinde rakım 1100-1200 metrelerde olup çok yüksektir. Çok dağlık ve engebeli olan bu bölgeler için en uygun güzergahlar tercih edilmiş olmalıdır. Zaten maden çıkarılan alanlar il genelinde çok geniş alanları kaplamakta olup genellikle ocak ve galeriler çok sarp ve dağlık alanlarda bulunmaktadır.

Ordu bölgesinde de antik çağlarda işletilen madenler çok engebeli ve dağlık olan bölgelerde yer aldıklarından Karadeniz kıyısına daha yakın olan madenler Ordu limanı veya Fatsa limanı başta olmak üzere Karadeniz kıyısına aktarılarak ihraç edilmektedir. İç bölgelerde yer alan Mesudiye çevresindeki madenler ise Tokat-Sivas ve Kelkit vadisi üzerinden iç bölgelere ulaştırılmaktadır.

Çünkü bölge oldukça yüksek ve engebeli bir araziye sahiptir. İç bölgelerin Kelkit vadisine açılma imkanı olduğundan Mesudiye çevresindeki madenler Kelkit vadisinin olduğu bölgede değerlendirilmiş olmalıdır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Antikçağda Ordu Bölgesindeki Madencilik Faaliyetleri” başlıklı makalemin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Aiskhylos. (1956). Prometheus Desmotes (Prometheus Bound). (H. W. Smyth, Ed.), London.
- Akçay, A., Şenyurt, S. Y., Kara, S., Yorulmaz, L., Zoroğlu, U., & Bulut, A. E. (2020). *Ordu-Melet Irmağı havzası yüzey araştırması 2018 yılı çalışmaları*. 37. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1, 171-192.
- Akçay, A., Şenyurt, S. Y., Kara, S., Aklan, İ., Cevher, M., Kıvrak, H. U. (2022). Ordu-Melet Irmağı havzası yüzey araştırması 2019-2020 yılı çalışmaları. *2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları*, 1, 179-192.
- Alp, S. (2000). *Hitit Çağında Anadolu*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara.
- Ammianus Marcellinus. (1940). *Rerum Gestarum Libri*. (J. C. Rolfe, Ed.), London.
- Apollonius Rhodius. (1912). *The Argonautica*. Translated by (R.C. Seaton), Harvard University Press, Cambridge.
- Arslan, M. (2005). *Arrianus'un karadeniz seyahati (arriani perplus ponti euxini)*. Odin yayıncılık, İstanbul.
- Arslan, M. (2007). *Mithradates VI Eupator, Roma'nın büyük düşmanı*. Odin Yayıncılık, İstanbul.
- Aslaner, G., & Ottemann, J. (1972). Toktamış zinkenit damarları içinde bulunan nabit altın zuhuru. *Bulletin of the Mineral Research and Exploration*, 78(78), 77- 80.
- Barjamovic, G. (2011). *A historical geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*. Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen. Denmark.
- Bryer, A., & Winfield, D. (1985). The Byzantine monuments and topography of the Pontos. *Dumbarton Oaks Studies XX*, Washington.
- Coşkun, R. Z. F. (2021). *Dünyada ve Türkiye'de Gümüş*. MTA Genel Müdürlüğü, Fizibilite Etütleri Daire Başkanlığı, Ankara.
- Çakır, E. Ü., & Gökce, A. (2018). Sulfur and lead isotopic compositions of the Akgüney (Ordu) Cu-Pb-Zn deposit in the Black Sea Region, Turkey. *Yerbilimleri*, 39(2), 131- 140.
- Çınaroğlu, A. (2018). Alaca Höyük Erken Tunç Çağı krali mezarları ve ikiz idoller. *Arkhaia Anatolika*, 1, 1- 14. <https://doi.org/10.32949/arkhaia.2018.0>
- De Jesus, P., & Dardeniz, G. (2015). Antik madencilik hakkında arkeolojik ve jeolojik görüşler. *MTA Dergisi*, 151, 235- 250. <https://doi.org/10.19076/mta.93085>
- Demir, Y. (2010). *Kabadüz (Ordu, Kd-Türkiye) yöresi Pb-Zn-Cu cevherlerinin jeolojik, mineralojik, jeokimyasal ve kökenselel incelenmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Demir, Y., Uysal, İ., Sadıklar, M. B., Ceriani, A., Haniççi, N., & Müller, D. (2015). Mineralogy, mineral chemistry, fluid inclusion, and stable isotope investigations of the Kabadüz ore veins, Ordu, NE-Turkey. *Ore Geology Reviews*, 66, 82- 98. <https://doi.org/10.1016/j.oregeorev.2014.10.023>
- Doka (2013). https://www.doka.org.tr/bolgemiz_Ordu-TR.html
- Ekinci, İ. (2013). Milas (Mesudiye) bakır madeni (1750-1816). *Turkish Studies*, 8(5), 243- 259. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4852>
- Erol, A. F., & Yıldırım, E. (2018). Ordu/Fatsa Cıngırt kayası bronz buluntuları. *Olba*, XXVI, 97- 134.
- Fidan, E. (2016). Tarih öncesi dönemlerde Anadolu'da kullanılmış olan maden yatakları. *MT Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi*, 5(9), 49- 59.
- Giles, D. L., & Kuijpers, E. P. (1974). Stratiform copper deposit, northern Anatolia, Turkey: Evidence for Early Bronze I (2800 B.C.) mining activity. *Science, New Series*, Vol. 186, 823- 825.
- G. Plinius Secundus. (1855). *Naturalis Historiae*. translated: J. Bostock & H. T. Riley, London.
- Hamilton, W. J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia*. London.
- Herodotos. (1973). *Herodot tarihi*. (çev. Müntekim Ökmen-Azra Erhat), Remzi kitabevi, İstanbul.

- Kaptan, E. (1980). Türkiye madencilik tarihine ait Tokat bölgesini kapsayan yeni buluntular. *MTA Dergisi*, 93-94, 150- 164.
- Kaptan, E. (1990). Türkiye madencilik tarihine ait buluntular. *MTA Dergisi*, 111, 175- 186.
- Karaduman, A. (2015). *Buluntular ışığında Melet Havzası'nın (Ordu-Mesudiye) tarihi ve arkeolojik değerleri*. Aryan Basım Tanıtım, İstanbul.
- Kartalkanat, A. (2007). Anadolu'da madenciliğin tarihçesi ile ilgili yeni bir yaş bulgusu; 2500 yıllık cevher teknesi. *MTA Dergisi*, 134, 35- 39.
- Ksenophon. (1974). *Anabasis, Onbinlerin Dönüşü*. (çev. Tanju Gökçöl), Hürriyet yayınları, İstanbul.
- Koçak, Ö., Baytak, İ., & Esen, Ö. (2021). Büyük Menderes nehri havzasının doğusunda MÖ II. bin yıla ait hilal biçimli tezgah ağırlıkları (Bir Grup Piramidal Ağırlıkla Beraber), *Bellekten*, 85(304), 713-780.
- Korfmann, M. (1997). Troia-Ausgrabungen 1996, *Studia Troica*, 7, 1- 72.
- Koşay, H. Z. (1937). The results of the excavations made on behalf of the Turkish Historical Society at Alaca Höyük in the summer of 1936. *Bellekten*, 1(2), 534- 542.
- Magie, D. (1950). *Roman rule in Asia Minor I-II*. Princeton University Press.
- MTA, (2010). *Ordu ili maden ve enerji kaynakları raporu*, Ankara. https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/Ordu_Madenler.pdf
- Ordu Ticaret Borsası, (2020). <https://www.ordutb.org.tr/wp-content/uploads/2020/10/Ordu-iline-Genel-Bir-Bakis.pdf>
- Oy, H. (2017). West Anatolian mining in Early Bronze Age (3000-2000 BC). *Journal of Ancient History and Archaeology*, 4(1), 12- 24. <https://doi.org/10.14795/J.V4I2.219>
- Oy, H. (2021). Eskiçağ'da Ordu ve yöresi. S. Gülten, T. Özcan & K. Yavuz (Ed.), *Tarihi ve kültürel boyutlarıyla Ordu I*, (1- 28). Fenomen Yayınları.
- Özsait, M. (1992). *1990 yılında Ordu-Mesudiye çevresinde yapılan yüzey araştırmaları*. Araştırma Sonuçları Toplantısı, IX, 357- 376.
- Przeworski, S. (1935). Der grottenfund von Ordu. Ein beitrage zu den kleinasiatisch-kaukasischen beziehungen am ende des II. Jht. v. Chr. (mit 6 tafeln). *Archiv Orientalni*, VII(3), 396- 408.
- Saraç, S., & Van, A. (2005). Çambaşı (Ordu) ve Dereli (Giresun) yörelerindeki skarn yataklarının karşılaştırmalı kimyasal ve mineralojik özellikleri: Doğu Pontid kuzey zonu (KD Türkiye). *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 29(2), 27- 44.
- Sazcı, G., & Treister, M. (2006). *Troias gold-die schatze des dritten jahrtausends vor christus, manfred o. korfmann (hrsg.)*. Troia archaologie eines siedlungshügels und seiner landschaft, 209- 218. Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Savaş, S. Ö. (2006). *Çivi yazılı belgeler ışığında Anadolu'da (İÖ 2. Bin Yılında) madencilik ve maden kullanımı*, TTK yayınları, Ankara.
- Saylan, K. (2009). Ordu ve Giresun yöresinde madenler ve maden işletmeciliği (1860–1914). *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 25, 167- 182.
- Strabon. (2000). Geographika. *Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap: XII, XIII, XIV*. (çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Şenol, C. (2022). *Melet Çayı Havzası'nda arazi kullanımı ve mekânsal değişim*, Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım, Çanakkale.
- Şenyurt, S. Y., & Zoroğlu, U. (2018). Kurul kalesi Hellenistik dönem metal silahları üzerine bir ön değerlendirme. *Cedrus*, VI, 181- 196.
- Şenyurt, S. Y., & Akçay, A. (2021). Kurul kalesi kazılarının Anadolu ve Karadeniz arkeolojisine katkıları. S. Gülten, T. Özcan & K. Yavuz (Ed.), *Tarihi ve kültürel boyutlarıyla Ordu I*, (47- 72). Fenomen Yayınları.
- Şenyurt, S. Y., Zoroğlu, U., & Akçay, A. (2023). Mithradates-Roma savaşları ve Kurul Kalesi'nden Roma silahları. *Höyük*, 12, 79- 113.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya, coğrafyası, tarihi ve arkeolojisi*, çev. Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- Treister, M. (1996). The Trojan treasures: Description, chronology, historical context, Tolstikov, V., & Treister, M. (ed.), *The Gold of Troy*, New York, 197- 234.

- Tüysüz, N. (1992). Ordu-Ünye-Fatsa-Aybastı yöresindeki altın aramalarına çok değişkenli istatistik yöntemlerinin uygulanması ve jeokimyasal yorumu. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 35, 141- 146.
- Ünal, E., & Gökçe, A. (2007). Akgüney (Kabadüz-Ordu) bakır, kurşun, çinko yatağının jeolojisi ve sıvı kapanım özellikleri. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 50(3), 158- 175.
- Ünal, E., Gökçe, A., & Harris, C. (2009). Microthermometric and O- and H-isotope characteristics of the mineralizing fluid in the Akgüney copper-lead-zinc deposit, NE Turkey. *International Geology Review*, 51(5), 375- 387. <https://doi.org/10.1080/00206810802674287>
- Yalçın, Ü. (2004). *Iron technology in antiquity*. Anatolia Cradle of Castings, 220- 224. Döktaş Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, Ü. (2016). Anadolu madencilik tarihine toplu bir bakış. *MT Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi*, 5(9), 3- 13.
- Yalçın, Ü., & İpek, Ö. (2012). Anadolu'nun ilk madencileri. Derekuğu'nun tarih öncesi maden işletmeleri. *Aktüel Arkeoloji*, 26, 46- 48.
- Yalçın, Ü., Yalçın, G., Ekmen, H., & İpek, Ö. (2018). *Derekuğu'nun eski maden işletmeleri ve madenci yerleşmesi 2016 çalışmaları*. 39. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3, 573- 596.

Extended Abstract

The Black Sea region has an important position in terms of ancient Anatolian mining. There are rich and various mineral deposits in the Ordu province. So much so that these mines were processed by the ancient societies living in the region. The Khalibs living in the region are famous for processing iron ore. The metal tools and slags found in the settlements in the interior of Ordu Province, especially around Mesudiye, indicate that the communities in the region have been engaged in mining since the 3rd millennium BC. Due to the copper, lead, zinc, silver, iron, and gold deposits found in very large areas in the region, it should be considered that the region has a history of 5000 years in terms of mining activities. Mineral finds have been found in Ordu province at least since the Early Bronze Age. The presence of dense mineral slags in the Iron Age (1st millennium BC) settlements in the region, the fact that ancient sources mention the mines in the region starting from Homer, the mention of iron and Khalibs in ancient sources from the 6th century BC, the continuous information about the mines in the region from the Roman, Byzantine and Middle Ages to the present day, and the fact that these rich mines continue to be processed today are linked to the historical origins of the strong mining activities around Ordu. Mining activities in the province of Ordu, which have been continuing since ancient times, continue to increase. Copper, lead, iron, and silver deposits in Ordu must have been used in ancient times. The presence of iron deposits in the province of Ordu and the fact that the Khalibs, who are integrated with iron and steel, lived in the vicinity of Ordu-Ünye are considered to be integrated with the information obtained in ancient sources, revealing the connection of the region with mining. The mining tradition dating back to ancient times in the Ordu province still continues strongly. Some of the minerals produced in the region must have been exported through the harbors. Many of the goods sent from the region consist of various mines such as copper, iron, and silver. Considering the rugged geography of these minerals extracted from the rich mineral deposits in the region, it would be more appropriate to export them through the harbors. Kotyora (Ordu), which served as a port for the export of the products reaching the coast through the Melet River valley and the region, is important in this respect. In the region where copper, silver and other minerals were mined, Kotyora harbour must have been used for their export. During the investigations we conducted in Haramiköy and Akgüney neighborhoods of Kabadüz district and Gümüşköy in the center of the Ordu region, there are mines and galleries indicating mining activities that may date back to ancient times. It is understood from the condition of the mines that mining was carried out with primitive methods. The local people are already composed of mining communities and make their living in this way. The presence of mines must have been effective for the societies living in the region in ancient times to settle in such a steep geography. In the area called Cürüflük in Gümüşköy, the mines were processed in the area where they were mined, and for this reason, the mine wastes are stacked in a large area. The area covered by the slags in a large area in the forest is approximately 3000 m², and many slags form a huge pile. In addition to the extraction of ore from the mining galleries in Cürüflük, the processing of the extracted ore is also important because it was carried out in the same area. Since the mines operated in ancient times in the Ordu region are located in very rugged and mountainous regions, the mines that are closer to the Black Sea coast are transferred to the Black Sea coast, especially the Ordu harbor, and exported. The mines around Mesudiye, located in the interior, are transported to the interior via Tokat-Sivas and Kelkit Valley. Because the region has a very high and rugged terrain. Melet River is in a very important position in terms of transport. Through the Melet River, the mines of the region reach the Black Sea and the coastal coast of Ordu. Again, the inland regions are connected to Sivas and Tokat towards the south via Melet. The inland regions have the opportunity to open to the Kelkit valley. Since the mines around Mesudiye are close to the Kelkit valley, they must have been utilized in that region. The minerals mined in the mountainous regions in the interior of Ordu province were sent to Tokat and Sivas regions, while the minerals close to the Black Sea coast were exported via Kotyora (Ordu).